aan de betrokken predikanten het Rijkstractement uitkeert. Een modern predikant, een socialistisch dominé, een man die aan niets gelooft, de kerken leegpreekt, het volk almeer van de religie vervreemdt, gaat naar den Rijksbetaalmeester en ontvangt van de Overheid zijn salaris. Prof. Lindeboom heeft op dit stuitende feit terecht gewezen, en al liet hij zich scherp uit, zeker niet te scherp voor wie den werkelijken toestand kent. Nu is het zeker ook hier waar, dat de Overheid onder de vigueur van Artikel 171 niet anders doen kan; persoonlijk treft haar dit verwijt dus niet; maar wel blijkt hieruit te meer de noodzakelijkheid om Artikel 171 uit den weg te ruimen. Aan de Overheid mag geen verplichting worden opgelegd, die met den eisch der Christelijke conscientie in strijd is. En dit geschiedt. Want voor de Christelijke conscientie is het een gruwel, dat de Overheid de prediking van ongeloof en bijgeloof betaalt uit de Landspenningen. Daarom is het niet alleen in het belang der Kerk, maar evenzeer in het belang der Overheid, dat we om de schrapping van Artikel 171 roepen. De conscientie der Overheid moet worden vrijgemaakt; ze mag niet gedwongen worden door de wet, om te doen, wat naar Gods Woord ongeoorloofd is. Vroeger, toen we stonden tegenover een liberale Regeering, is dat misschien minder sterk gevoeld; thans, nu we een Christelijke Regeering hebben, die ons volk naar de beginselen van Gods Woord leiden wil, komt dit vraagstuk met dubbelen ernst aan de orde. Hoe dit vraagstuk moet worden opgelost, bespreken we een volgend maal in ons slotartikel.

Leestafel.

1. Dr. H. Visscher, Hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Utrecht, Geen Theodicee. Utrecht — G. J. A. Ruys 1910.

Onder *Theodicee*, een woord samengesteld uit de twee woorden *Theos*: God en *dikè*: recht, verstaat men het pogen om God, en dat bepaaldelijk wat betreft Zijn almacht, wijsheid en goedheid, tegenover het natuurlijk- en het zedelijk kwaad in de wereld te rechtvaardigen, te verdedigen voor het menschelijk denken. Reeds Plato en na hem vooral de Stoicijnen hebben zich aan zulk pogen gewaagd. Zij zijn de scheppers van de Theodicee, die een antwoord zocht op de drie vragen welke èn het physische-, èn het moreele kwaad èn de verhouding van geluk en deugd, in verband met den wereldgrond, aan het menschelijk denken stellen.

Ook het Neo-platonisme, met name Plotinus, hield zich bezig met dit probleem, en over Augustinus heen kreeg het toen zijn plaats in de christelijke denkwereld waar dan ook de groote christelijke wijsgeer der middeleeuwen Thomas van Aquino zijn machtige denkkracht er aan besteed.

Toen nu Dr. J. Th. Beijsens onlangs te Utrecht den aldaar, aan de Rijks-universiteit gesticten, bij ondertheerstoel voor de Thomistische wijsbegeerte bekiom, heeft deze geleerde zijn hoogleeraarsambt aanvaard met het uitspreken van een rede: *De dualistische teleologie als wijsgeerige theorie.*

In deze rede komt o. m. ook ter sprake de Theodicee en, zooals van een thomistisch wijsgeer en leeraar der thomistische wijsbegeerte te verwachten is, bepaaldelijk de door Thomas geleerde Theodicee.

Tegen dezen passus in de inaugureele oratie van zijn ambtgenoot nu heeft Dr. Hugo Visscher, hoogleeraar in de Theologische Faculteit der Utrechtsche Universiteit, dezer dagen bij den uitgever Ruys een brochure in het licht gegeven onder den titel: Geen Theodicee.

Hij zelf schrijft toch, dat hij niet zou spreken over het probleem dat de Theodicee zoekt op te lossen „indien de R. C hijzondere Hoogleeraar Dr. Beysens, in zijne inaugureele rede, [hem] geen aanleiding gegeven had, de vraag te overwegen, of de oude theodicee, die hij als trouw volgeling van den grooten Thomas Aquinas verkondigde, den toets kan doorstaan". (p. 8).

Ik kan mij denken, dat mijn geachte ambtgenoot, tot wiens professie o.m. de wijsbegeerte van den godsdienst behoort, in het hooren bespreken der thomistische Theodicee zulk een „aanleiding" vond.

Een aanleiding, zeker nog versterkt door de lezing van het, door hem in zijn brochure meer dan eens geciteerde, in dit jaar verschenen werk van Dr. Otto Plemp: *Das Problem der Theodicee.*

Ik ben er ook over verblijd, want aan die omstandigheid danken wij nu weer een van die keurig gestyleerde, den, voor Hollandsche schrijvers, zoo heilzamen invloed van Fransche litteratuur op schier elke bladzijde openbarende stukken, als wij van Visscher gewoon zijn.

Met het oog op den titel: Geen Theodicee, die over alle rechtvaardiging Gods voor de vierschaar der menschelijke rede uitspreekt: *la mort sans phrases*, is het te verwachten, dat ook de Theodicee welke „als trouw volgeling van den grooten Thomas Aquinas", Beysens verkondigde, den toets dien Visscher haar aanlegt, niet kan doorstaan.

En, zoo als de titel reeds doet verwachten, zoo komt het dan ook.

De poging van Thomas, die Visscher aanduidt als de: *oude theodicee*, acht hij mislukt en hij zal dan ook in zijn brochure trachten zijn lezer: „aan de hand der historie een inzicht te geven in de oude theodicee; vervolgens de hoofdoorzaken harer mislukking aanwijzen; om ten laatste te overwegen, in welk licht de Christelijke religie de wereld met haar zonde en lijden als schepping Gods kan zien", p. 8.

De „oude theodicee" wordt door Visscher dus omschreven:

„Zij wil zijn een rechtvaardiging Gods, de poging om God te rechtvaardigen met betrekking tot hetgeen in de wereld in onverzoenlijke tegenspraak schijnt met het karakter van Gods wezen als Schepper" (p. 8).

„Aan de hand der historie", waarbij, tot mijn verwondering, de Stoicijnen niet ten tooneele komen, wordt nu getracht in deze „oude Theodicee" een inzicht te geven door er op te wijzen, dat het probleem der Theodicee in engeren zin *eerst (!)* op den voorgrond trad toen Leibnitz schreef zijn Théodicée, en wel naar aanleiding van de critiek van den scepticus Bayle op de toenmaals gangbare Theodicee.

Hierbij geeft Visscher zijn lezers een vrij uitvoerige critiek op de Theodicee van Leibnitz. Volgens hem werd, in onderscheiding van de vroegere Theodicee, in die van Leibnitz het oude *anthropocentrische* standpunt, d.w.z. dat de *mensch* het *middelpunt* van de wereld is, „in zeker opzicht prijs gegeven" (p. 25).

Op p. 26 drukt hij zich omtrent Leibnitz, in betrekking tot het oude anthropocentrische standpunt, echter minder voorzichtig uit, door kortweg te schrijven „hij gaf het prijs".

Desniettemin behoort ook Leibnitz met zijn pogen om God te rechtvaardigen volgens Visscher nog tot de leeraars der „oude theodicee."

Dit pogen hangt toch zoo bij Leibnitz gelijk bij zijn voorgangers saam, zooals Visscher zegt, met hun *rationalisme.*

Met dezen laatsten term zijn wij hier, op het gebied van de kenleer.

Ik laat nu in het midden of Leibnitz wel in strengen zin „rationalist" is geweest, en ook of dit van Thomas, die de leer „der aangeboren begrippen" *niet* was toegedaan, kan gezegd. Maar zeker is, dat op het gebied van de kenleer *rationalisme* evenals *empirisme*, niet minder dan het *scepticisme*, tegenover het *criticisme* of de door Kant, met zijn onderzoek naar oorsprong en grenzen onzer kennis, aangewezen richting, staan.

Wie staat in de kenleer op het standpunt van het Kantianisme, zal in de oude Theodicee niet anders kunnen zien dan een mislukking.

Zoo doet ook Prof. Visscher, die in dit zijn laatste geschrift zich in Erkenntniss-theoretischen zin op het standpunt van het criticisme plaatst en dan zegt: *Geen Theodicee!*

En Kant zelf schreef in 1791 een kleine verhandeling, — in de editie Hartenstein deel VI p. 78—93 — *Ueber das Misslingen aller philosophische Versuche in den Theodicee*, een verhandeling, die door Visscher ook is gebruikt.

Bij Kant kan van 'n Theodicee geen sprake zijn. Want „Auslegung der Natur" waarvan hij spreekt en „verstaan van de wereld", waarvan ook Visscher spreekt, is heel iets anders dan Theodicee.

Het wil mij dan ook voorkomen, dat de uitdrukking „oude Theodicee" min gelukkig is, wijl zij te veel doet denken aan een „nieuwe Theodicee".

Nu heb ik hier niet de oratie van Prof. Beysens, maar de tegen haar gerichte brochure van Prof. Visscher te bespreken. De roomsche geleerde heeft zijn ouderdom en hij zal voor zich zelf spreken.

Mij dus bepalende tot de brochure, ben ik met Prof. Visscher het goed eens, dat met het oog op onze zeer relatieve kennis van *de* wereld, als gevolg van de grenzen onzer kennis, een beoordeeling van *de* wereld en daarmee samenhangende verdediging van God als haar grond — op mislukking moet uitloopen.

Maar juist daarom acht ik zijn bestrijding van zijn ambtgenoot Beysens vrij vruchteloos.

Op het stuk van de theorie der kennis zijn de heeren het oneens.

Voor zoo ver ik de kenleer van den Aquiner versta, verschilt zij toto coelo van die van Kant, en het wil mij dan ook toeschijnen, dat Dr. Visscher toen hij zijn collega op het stuk der Theodicee wilde bestrijden, op de zaak dieper had moeten ingaan en allereerst de thomistische kenleer had moeten beproeven te weerleggen.

Zoo raakt men elkander niet.

En ook ben ik het wel goed eens met Visscher dat God voor de vierschaar van het menschelijk denken te willen „rechtvaardigen", op zijn zachtst uitgedrukt, vreemd is aan het Geloof.

Ik acht dit zelfs voor het Christelijk Geloof even overbodig als „bewijzen voor het bestaan van God".

Maar niet alleen Visscher en ik, doch ook Beysens zal, als Christen, voor zijn Geloof 'n Theodicee wel niet noodig hebben.

Doch hoe dit zij, over het Geloof liep het niet in zijn oratie, waarin hij, tot mijn verwondering, zelfs de *zonde* niet noemde.

Beysens sprak — iets wat, bij de scherpe scheiding, die men in roomsche kringen maakt tusschen Theologie en Philosophie, niet vreemd is, — uitsluitend als wijsgeer.

Het schijnt mij toe, dat Visscher daar niet genoegzaam mee gerekend heeft.

Desniettemin kan ik de lezing van zijn brochure, met name om den gloed van overtuiging en den rijkdom van gedachten, die, waar hij u spreekt over het licht waarin de Christelijke religie de wereld met hare zonde en lijden als schepping Gods kan zien, zoo weldadig aandoen, — ten zeerste aanbevelen.

Officieele Berichten.

ARGENTINIË.

Buenos Aires 6 Oct. Groote en ongeveinsde blijdschap heerschte er den 24sten September j.l. in de Hollandsche Gereformeerde Gemeente alhier. Na vele teleurstellingen en na lang wachten werd ons gebed verhoord en mochten we in broeder A. C. Sonneveldt een leeraar en onderwijzer ontvangen. Met groote hartelijkheid werd hij door de gemeente ontvangen, en de Naam des Heeren werd geprezen voor Zijn groote weldaden aan ons bewezen. Reeds in de samenkomst der gemeente op 25 September sprak ZEd. een enkel woord tot de gemeente over de groote voorrechten van den Heere ons geschonken, terwijl hij zich op Zondag 2 October aan de gemeente verbond met eene predikatie over Exodus 3 : 14. Aan het einde richtte hij zich tot den kerkeraad en de gemeente, zich aanbevelende in aller liefde en gebed. Dat de Heere broeder Sonneveldt sterke en steune in het gewichtige werk en hem stelle tot een rijken en uitgebreiden zegen voor Zijn Sion te dezer plaatse en voor velen onzer landgenooten, is de wensch en bede van de gemeente en van

Den Kerkeraad.

P. S. Het adres van den kerkeraad is van af heden: Senor A. C. Sonneveldt, Calle Azara 1336 Barracas al Norte, Buenos Aires.

Andere bladen van onze richting worden verzocht dit bericht over te nemen.

Buitenland.

Frankrijk. Het Sillonisme veroordeeld.

De paus heeft het „Sillonisme" veroordeeld. Voor een tiental jaren werd een bond van Fransche mannen gevormd, die zich met voorliefde wendden tot de werklieden en de lagere volksklasse; die de religie als de richtsnoer voor alle handelingen verklaarden, en daarbij streefden naar verbetering van sociale verhoudingen. Paus Leo XIII moedigde deze vereeniging aan. Zij bloeide en telde ten slotte een 8000 leden, meest jongere menschen. Haar orgaan was *Le Sillon*. Om de beweging nog meer uit te breiden, richtte haar leider, Marc Sangnier, een gewezen officier en trouw lid der Roomsche kerk, een dagblad op, getiteld: *La Démocratie*, dat door een groot kapitaal gesteund, de denkbeelden van *Le Sillon* in breeder kring zou uitdragen. Sangnier en zijn medestanders verklaarden echter, dat zij hunne democratische beginselen aan die der Fransche revolutie ontleend hadden, en dat zij de *droits de l'homme* (de rechten van den mensch) met de Roomsche leer wilden laten samensmelten.

Toen deze verklaring gegeven was, werd door de Fransche clericalen alles gedaan wat in hun vermogen was, om het Sillonisme van de baan te schuiven. De paus zond in het begin van September een rondgaand schrijven aan de Fransche bisschoppen, waarin hij het Sillonisme veroordeelde en betoogde, dat zijn stichters bij hun jeugdig enthousiasme, niet genoeg gewapend waren met historische kennis, met gezonde wijsbegeerte en onverwrikbare theologie, om zich zonder gevaar te kunnen wagen aan de oplossing van de moeielijke sociale vraagstukken.

Het pauselijk schrijven verwijt dan de Sillonisten, dat zij zich van de kerkelijke leiding hebben losgemaakt, om tot de slotsom te komen, dat zij een werk van revolutie en anarchie drijven.

De paus wil echter de beweging niet met wortel en tak uitgeroeid zien; hij verlangt daarom, dat de vereeniging als een geheel zal ophouden te bestaan, en dat de Sillon zich in zooveel groepen zal verdeelen als er bisdommen in Frankrijk gevonden worden. Deze „Sillons Catholiques" worden dan onder leiding van den bisschop gesteld. Den geestelijken wordt verboden lid dier vereenigingen te zijn, want de priesterlijke militie behoort boven de vereenigingen van leeken te staan, al mochten deze ook zeer nuttig en van den besten geest bezield zijn.

Dat de paus den revolutionairen grondslag van het Sillonisme veroordeelt, is zijn recht en plicht. Wij doen dit evenzeer. Maar wanneer het hoofd der Roomsche kerk verder gaat, en zich tegen het beginsel van „souveraineteit in eigen kring" schrap zet, en ingrijpt om eene vereeniging die een sociaal doel nastaagt, zoo goed als op te heffen, dan verklaren wij dit voor een uitvloeisel van de Roomsche gedachte, dat de kerk des Heeren op elk terrein des levens behoort te heerschen, waardoor de vrijheid van een Christenmensch aangerand wordt.

Laat ons hieraan toevoegen, dat de ziel van het Sillonisme, Sangnier, zich aan den paus onderworpen heeft. In zekere kringen had men reeds er op gerekend, dat hij zich verzetten zou, doch hij schreef: „Ik betreur het niet dat ik voor mijn geloof lijden moet, en hoop dat God het offer van mijn lijden zal aannemen."

Noord-Amerika. Zion-City verkocht.

Omtrent het lot van de door John Dowie gestichte Zion-stad, geeft het *Appenzeller Sonntagsblatt* van 3 September eenige mededeelingen. Men herinnert zich hoe in 1906 de Amerikaansche „propheet" Dowie, die zich Elia III noemde, door Zwitserland toog, om geld te vergaderen voor het stichten en instandhouden van de ideale toekomst-stad Zion-City. Hij hield toespraken te Zürich, Bern, Genève en Lausanne, waarbij hij de schoonheid van de „Godsstad," die in Amerika, niet ver van Chicago, in den staat Illinois verrijzen zou, hoog verhief; het zou een stad worden zonder alcohol, zonder varkensvleesch, zonder arts en zonder apotheek, waar de hartstochten gebreideld en de misdaden buitengesloten zouden worden. In Zürich had hij goed succes. Er was een kring die hem duizenden francs toevertrouwde; er werden heel wat aandeelen genomen. Dowie reisde hierop naar Duitschland, bearbeidde nog andere landen, en keerde toen naar de nieuwe wereld terug, om „Zion-City" te organiseeren. In Zürich bleef een secretariaat voor zijn stad werkzaam, dat jaarlijks ongeveer 50,000 francs voor de *Christian Catholic Apostolic Church* zond; in het geheel werd uit Zwitserland ongeveer vijf tonnen gouds aan Dowie toevertrouwd.

Na diens dood, ja reeds tijdens zijn ziekte, traden drie „propheten" op, om zich van de regeering der stad meester te maken. Er vormden zich daardoor drie partijen, die elkander, ook in de pers, op het vinnigst bestreden. Advocaten traden voor de partijen op, en duizenden werden aan gerechtskosten betaald. Het geld dat de stichting der stad gekost had, zou daardoor geheel verslonden zijn, indien niet een der „propheten," met name Olliver, den aandeelhouders had voorgesteld de stad te verkoopen. Een bankiershuis te Chicago bood voor de stad 700,000 dollars. Olliver nam aan 900,000 dollars voor de stad te betalen, maar dan moest die som in termijnen die over 15 jaar liepen, kunnen voldaan worden. De meerderheid der aandeelhouders besloot het bod van 700,000 dollars, betaalbaar op 1 October, aan te nemen, dat is 12 à 13 pCt. van het bedrag dat voor de aandeelen gestort was. Of men in Zwitserland het geld van de bank reeds ontvangen heeft, vernamen wij niet. Als alles goed gaat, dan komt er van de *f* 500,000 die men in Zwitserland aan Dowie toevertrouwde, ongeveer *f* 60,000 terecht.

Gemengd Nieuws.

De Missionsinspector Lic. Warnack hield in October een rede te Dusseldorf over het onderwerp: »Het animisme in de geschiedenis der religie«. Hij sprak daarbij o.a. het volgende:

Het door velen aangenomen gevoelen, dat het religieuse leven zich van trap tot trap, van lager tot hooger heeft ontwikkeld, waarbij dan ook het animisme als een trap kon worden aangezien, wordt weersproken door feiten, welke door zendelingen zijn geconstateerd.

De formules, gebeden enz. bij de Heidenen op Sumatra in gebruik doen zien, dat vroeger het religieuse leven aldaar sterker en rijker geweest is. De Chineezen hebben voor eeuwen een zuiverder Godsbegrip gehad dan tegenwoordig. Men heeft nog geen volk gevonden, dat op den animistischen trap stond, hetwelk niet tevens een hooger Godsbegrip had. Er zijn Heidenen die een voortreffelijke zedeleer bezitten, bijvoorbeeld de Chineezen, maar hun ontbreekt de kracht de leer tot leven, tot daad te laten worden. De beschaving brengt geen kracht mede. Integendeel, verlamt de vervulde beschaving op veelvuldige wijze dat religieuse en zedelijke leven. Deze kracht ligt in het Evangelie, wijl het een kracht Gods is.

Madagascar. Meermalen gaven wij in dit blad mededeelingen omtrent de vervolging die de Christelijke kerk van Madagascar in de laatste jaren van de zijde van den Fransch en gouverneur Augagneur lijden moest. Dit is anders geworden. Augagneur werd naar Frankrijk geroepen om zich over zijn beleid te verantwoorden, met het gevolg dat hij niet naar Madagascar terugkeerde, maar uit zijn ambt werd ontzet. Onder zijn opvolger Cor bloeien de zendingsscholen en kerken weder op; het verblijdende verschijnsel doet zich ook voor, dat onderscheidene jongelieden zich aanmelden om opgeleid te worden tot den dienst des Woords. Het heidendom dat door Augagneur werd begunstigd, wordt weer teruggedrongen, terwijl de Christenen onder bescherming van de Fransche overheid hunne Godsdienstoefeningen ongehinderd kunnen houden.

Winckel.

Inteekenbiljet.

De ondergeteekende, abonnent op *De Heraut*, wenscht te ontvangen: een ex. van de Uitgave in boekformaat der artikelenreeks **Pro Rege** door **Dr. A. KUYPER**, in drie deelen voor den prijs van *f* 7.50 (bij vooruitbetaling te voldoen) voor zichzelf en bovendien ____ ex. van dit premiewerk voor zijne medelezers, namelijk voor:

(*naam*) _____ te _____

(*naam*) _____ te _____

Saam ____ exemplaren, waarvoor de gelden, bedragende per kwartaal *f* 1.25 per ex door ondergeteekende per postwissel zullen worden toegezonden.

de Administratie van *De Heraut* wordt verzocht per kwitantie te innen.

Bij het compleet komen van het premiewerk verzoekt ondergeteekende toezending van ____ stel losse banden.

(*Naam*) _____

(*Woonplaats*) _____

(*Datum*) _____

Voor Kinderen.

UIT KWAAD TOT GOED.

XXIV.

Een Inleiding.

Een jaar na het gesprek dat wij pas vermeld hebben, was er veel veranderd en men kon zeggen, verbeterd. De bewaarschool was verplaatst naar een naburige gracht, die niet nader wordt aangeduid. In het nieuwe gebouw, dat veel beter was dan het vorige, konden ook vrij wat meer kinderen plaats vinden, wat natuurlijk voor de juffrouw niet onvoordeelig was, en haar in staat stelde zich meer hulp te verschaffen. De oude prenten en gebarsten leien waren door betere vervangen. Ook was hier een groote tuin, waarin men heerlijk spelen kon.

De onkosten voor dit alles had de heer Mollet grootendeels betaald, die ook trouw voor de school bleef zorgen, al had hij strikt genomen daar voor zichzelf al heel weinig belang bij. Tot eer van de Kwakers dient gezegd, dat zoo te handelen hun niet vreemd is, en zij zelfs geen gevaar vreezen, als het geldt iets goeds doen.

Voor Mina was de verandering zeer groot geweest. In het eerst was het haar moeilijk gevallen ds avonds niet meer thuis te komen, en geheel bij vreemden te zijn. Doch toen zij eenmaal hieraan begon te wennen, gevoelde zij zelf al spoedig dat zij reden had den Heere God te danken, die haar weg aldus had geleid. Vermoeien behoefde zij zich hier volstrekt niet. Alleen was hier in alles groote nauwkeurigheid noodig, want de oude mevrouw Mollet was iemand die een zaak tot in de puntjes toe wilde gedaan hebben zooals het behoorde. Alles in huis werd keurig onderhouden, en al waren er ook twee dienstboden, en had Mina zich meer uitsluitend met mevrouw te bemoeien, toch bleef er nog genoeg te doen over. Men verhaalde van de oude dame dat, toen zij eens in jonge jaren den intocht van Prins Willem V te Amsterdam had bijgewoond, zij niet had kunnen nalaten op den Haarlemmerdijk een officier die achter den prins reed toe te roepen: „Daar zit een spinnekop op de steek van Zijn Hoogheid, vlak bij de pluim". Of de waarschuwing gehoord werd weet ik niet, en evenmin of het geheele vertelsel ten volle waar is. Want ge begrijpt, ik ben er niet bij geweest.

Was de vrouw des huizes dus niet licht tevreden eer alles zijn volkomen eisch had, toch gevoelde Mina zich na korten tijd in het vreemde huis volkomen op haar gemak. Dat kwam wel allereerst hierdoor, dat in het gezin van den Kwaker, evenals in het ouderlijk huis van Mina, de vreeze Gods woonde, en diens Woord er gelezen en betracht werd. Aan tafel las de heer des huizes uit den Bijbel voor, en gaf van het gehoorde een korte toelichting, die zoo was, dat Mina er vaak iets aan had, en het haar lang bijbleef. Ook het zelf voorlezen dat haar in het begin wel moeite kostte, maar dat allengs beter ging, vond zij ten slotte een aangename bezigheid.

Wat er verder te doen was liet haar menig vrij uurtje over, dat zij besteden kon naar goedvinden. Ook de wandelingen met Mevrouw waren ver van onaangenaam. Amsterdam was destijds nog ongeveer de helft kleiner dan thans. Wat nu Marnixstraat, Weteringschans en Sarphatistraat heet, de plaatsen der vroegere stadsmuren noemde men destijds nog met den ouden vestingnaam: de Schans. Het water daarachter heette de Vest en de tegenwoordige Stadhouderskade en Nassaukade de Buitensingel. Schans en Singel waren voor een groot gedeelte aangelegd tot plantsoen, waar de oude Amsterdammers veel gebruik van maakten.

De wandelingen, „een Singeltje om", zooals men dat noemde, werden echter ook nog anders gebruikt dan tot louter genoegen. Soms legde Mevrouw bezoeken af bij arme menschen die zij op de een of andere wijze hielp. Ook werd de tijd gebruikt om Mina al pratende eenigszins op de hoogte te brengen van de Engelsche taal. Dit was noodig, wijl er aan huis dikwijls Engelschen kwamen, gelijk te begrijpen was en het wenschelijk was dat het meisje hen kon ontvangen. Dat aanleeren ging tot haar blijdschap veel gemakkelijker dan zij zich had voorgesteld. Reeds na een half jaar, had zij het zoo ver gebracht dat zij met vreemde bezoekers zich althans eenigszins in het Engelsch onderhouden kon. Wat er nog ontbrak kon zij elken dag aanvullen.

* * *

Op een voorjaarsmorgen hield er voor de deur van het heerenhuis een rijtuig stil. Een oogenblik later werden een paar reiskoffers opgeladen, en weldra verscheen de Kwakerheer zelf, die met een knecht plaats in het voertuig nam, dat hen naar een schip zou brengen, dat op Engeland voer, en Londen moest aandoen.

Drieerlei reden dreef den heer Mollet naar Londen. Vooreerst had hij er handelszaken te te doen, ten tweede familie te bezoeken en ten derde zijn geloofsgenooten te ontmoeten. Op dat laatste toch stelde hij hoogen prijs, maar was in Nederland weinig kans, wijl hij nagenoeg de eenige overgebleven der Kwakers hier te lande was, die er trouwens nooit talrijk zijn geweest. Hij zou dan ook geruimen tijd in Londen blijven, dat hij in welstand bereikte.

In den eersten tijd had hij het in de Engelsche hoofdstad tamelijk druk, zoodat hem weinig vrije tijd overschoot. Een der eerste dingen door hem gedaan, was het brengen van een bezoek aan de Kwakergemeente, in welke hij verscheiden bekenden had, die hem zeer vriendelijk ontvingen.

Op een avond toen hij bij een vriend op bezoek was, liep het gesprek over Nederland en de Nederlanders. De Heer Mollet deelde daarover op zijn duidelijke, gezellige manier allerlei mee, dat de vrienden hoogst belangrijk vonden. Toen de verteller geeindigd had, sprak een der vrienden:

„Er zijn in Nederland toch veel goede dingen. We weten trouwens, hoe dat land voor velen kinderen Gods een toevlucht is geweest. Hoe zijn wij Kwakers in vroegere eeuwen in Engeland, ons Vaderland, niet bemoeilijkt, terwijl onze broeders de Puriteinen rustig in Nederland konden leven. Evenwel in sommige dingen konden de Nederlanders ook wat van ons leeren. Hoeveel goeds hebben b. v. niet de Zondagsscholen nu in een vijftig jaar bij ons uitgericht. Bij u bestaat er, meen ik, geen enkele. Of zijn ze misschien in Nederland minder noodig"?

„Helaas neen", sprak de heer Mollet, „want ook bij ons is de onwetendheid wat de Schrift betreft, en de lossinnigheid onder de jeugd groot. Maar niemand vat de zaak aan. Op nieuwigheden zijn de Nederlanders nu juist niet belust, of 't moest zijn in de modes. Men houdt zich bij ons liever aan het werk en verbetert dat niet. Zoo is er dan, zoover ik weet, in heel Amsterdam nog pas één Zondagsschool, en dat is eigenlijk geen Nederlandsche maar een Engelsche, want zij gaat uit van de Engelsche Bisschoppelijke Gemeente, die te Amsterdam een kerk heeft".

Hoogenbirk.

INGEZONDEN STUKKEN.

(*Buiten verantwoordelijkheid van de Redactie*).

Geachte Redacteur!

Met volle recht mag gezegd worden, dat wij thans leven in het tijdperk der *Zending*. Heeft het den Heere behaagd in Zijne goedertierenheid, eenige verademing te geven in den bangen strijd om het bestaan, dien het Christelijk Onderwijs heeft te doorworstelen, des te meer moet nu alle energie worden aangewend om de Zending te bevorderen.

Daarom wensch ik ook elke oprechte poging met waardeering te begroeten, die op dat gewichtig doel: de opwekking van meerdere belangstelling in den arbeid der zending — gericht is.

Het zij mij vergund, nu de wintercampagne weêr is aangevangen, de aandacht te vestigen op hetgeen het Comité tot het organiseeren van Zendingsbijeenkomsten te Amsterdam in dit opricht doet.

Dit Comité bestaat uit jonge mannen, die zich hebben aangegord om in deze richting werkzaam te zijn, en reeds gedurende de laatste twee winters onderscheidene bijeenkomsten hebben georganiseerd, die als wel geslaagd beschouwd kunnen worden.

Op 9 November a.s. zal de eerste bijeenkomst voor dezen winter worden gehouden, en wel in het gebouw „Salvatori", des avonds te 8 uur. Als sprekers zullen daarbij optreden de predikanten Westerman van Amsterdam, Callenbach van Rotterdam en Henzel van Boxmeer. Dr. Callenbach zal den persoon en den arbeid van nu wijlen Dr. J. Otte in herinnering brengen. Ds. Henzel zal spreken over de beteekenis der Wereld-Zending Conferentie, te Edinburg gehouden.

W. Hovy.

Gereformeerde gezindheid.

Gereformeerde Kerken.

Beroepen: Dwingeloo, H. Fokkens, cand. te Stadskanaal. — Gasselternijveen (Dr.), K. v. d. Veen, te Knijpe. — Waarder, G. Verrij, te Giessen—Oudkerk — Siddeburen, J. E. Reijenga, te Leerdam. — Berkel en Rodenrijs, J. C. Rullmann, te Garijp.

Aangenomen: Wolfaartsdijk, G. de Jager, te Bruinisse. — Zevenhoven, Z. Hoek, te Duisburg.

Bedankt: Groningen (A), Dr. T. Hoekstra, te 's-Hertogenbosch. — Oldehove, O. Boersma, te Esinge. — Moordrecht, J. Sybrandy, te Krabbendijke. — Tholen, A. Voogel, te Puttershoek.

Amsterdam. Door wijlen Mejuffrouw A. F. Ritz, weduwe van den heer H. Ham, werd gelegateerd voor onsen kerkelijken dienst *f* 1000, voor de weeseninrichting *f* 1000, voor de diaconie *f* 1000; terwijl door wijlen Mej. Neuteboom werd vermaakt voor onze weeenstichting *f* 14.000 nominaal, inschrijving grootboek N. W. S.

Utrecht. De kerkeraad, daartoe vanwege de Synode aangewezen, heeft dezer dagen met de Deputaten der Synode van de Oud-Gereformeerde Kerken een conferentie gehouden over de mogelijkheid om tot kerkelijk saamleven te komen.

Het bleek dat van de zijde der Oud-Gerefor-